

Kültürün Korunması ve Aktarımı Bağlamında Beypazarı'nda Telkâri Sanatı ile Ustaları Üzerine Bir Derleme ve Değerlendirme

Esra AKYOL¹

Öz

Tarih boyunca giyim kuşam, takı; çeşitli ev eşya ve aksesuarları her kültürde önemli olmakla birlikte sahip oldukları işlemeler/motifler kültürel kodların aktarımı işlevini de görmüştür. Altın ve gümüş gibi değerli madenler hem kıyafet ve takıların hem de çeşitli ev eşya ve aksesuarların süslenmesinde en çok tercih edilenlerdir ve yapılan bu süslemeler çeşitli adlandırmalara sahiptir. Telkâri de kısaca, altın ve gümüşün ince teller haline getirildikten sonra örülerek yapılan süslemeciliğin, tekniğin adıdır. Telkâri sanatında Ankara'nın Beypazarı ilçesi ile Mardin ve Trabzon önemli merkezlerdendir. Çalışmamızda yörede gümüş madeni bulunmamasına rağmen adını gümüş sanatı ile duyuran, Telkâri sanatı ile üretilmiş altın ve gümüş aksesuarlarıyla geleneği yaşatan Beypazarı ele alınmıştır. Usta- çırak ilişkisiyle geçmişten günümüze aktarılan telkâri sanatının son temsilcileri olarak sayılan ustalarla görüşülüp derleme yapılarak bu sanatın icra edilişi ve incelikleri, gelenek içinde bir sonraki kuşağa nasıl aktarıldığı, günümüzde bu kültürün sürekliliğinde yaşanan zorluklar ve son durumu tespit edilmiştir. Telkâri sanatı ile ustalarının SOKÜM ve Yaşayan İnsan Hazinesi Programı çerçevesinde değerlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Telkâri, Beypazarı, Somut Olmayan Kültürel Miras, Yaşayan İnsan Hazinesi

A Review and Evaluation on the Telkari (Filigree) Art and Its Masters in Beypazarı With Context Of Cultural Protection and Transfer

Abstract

Throughout history, clothing, jewelry, miscellaneous household goods and accessories have become important in all cultures, as well as the functions / motifs they have enjoyed functioning as cultural codes. Precious metals such as gold and silver are the most preferred items for decorating clothes and accessories as well as various household items and accessories, and these ornaments have various names. Telkari is, shortly, the name of the technique of ornamentation, in which gold and silver are turned into thin wires and knitted. Beykozari district of Ankara and Mardin and Trabzon are important centers of filigree. Beypazarı, sustaining the art with its gold and silver accessories produced with filigree art and which has been noted for its silver art despite not having silver mines in the area, was examined in this study. After interviewing with the masters who are considered as the last representatives of the Telkari art which has been transferred from the past to the present with the apprenticeship relation, how the performance and intricacies of this art are transferred to the next generation in the tradition and the difficulties experienced in this culture continuity today and the last situation of the art were determined. It is aimed to draw attention to the necessity of the art to be evaluated within the framework of the Human Treasury Program.

Key Words: Telkari(Filigree), Beypazarı, Uncertain Cultural Heritage, Living Human Treasures

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 27.09.2017

Kabul tarihi / Accepted 16.10.2017

¹Okt., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uyg. ve Araştırma Merkezi, akyolesra48@gmail.com

Giriş

El sanatları, yüzyıllar boyunca çevre koşullarına da uyum sağlayarak içinde bulunduğu toplumun ortak zevk ve beğenisini, kültürel özelliklerini yansıtır geleneksel bir özellik kazanan kültürel değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel El Sanatlarından biri olarak sayılan telkâri de Anadolu topraklarında yüzyıllardır süregelen kültürel değerlerden biridir.

Telkâri; altın ve gümüşün ince teller haline getirilip örülerek yapılan süslemeciliğin, tekniğin adıdır. *Kafesli kuyumculuk işi olarak da nitelenen telkâriye aynı zamanda vav işi de denmektedir. Telkârîde en çok kullanılan malzeme gümüştür. Bazen altın ve başka madenlerin kullanıldığı da görülmektedir.* (www.aregem.kulturturizm.gov.tr, 2017)

Tarihi açıdan bakıldığında; *Arkeolojik kazılardan elde edilen bulgulara göre, telkâri tekniğinin M.Ö. 3000 yılından beri Mezopotamya'da M.Ö. 2500'den bu yana da Anadolu'da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Telkârînin asıl merkezinin 12. yüzyılda Musul olduğu, bu sanatın Musul'dan Suriye'ye, oradan da Anadolu'ya geçtiği ileri sürülmektedir. Telkâri yapımının 15. yüzyıldan bu yana ise Türkler arasında da yaygın olduğu, özellikle de Güneydoğu Anadolu'da çok geliştiği bilinmektedir.* (www.unutulmussanatlar.com/tr, 2017) Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun yanı sıra *telkârînin Trabzon'a yerleşmesinde Dağistanlı ustaların etkisinin olduğu ustalar tarafından da dile getirilmektedir.* (www.trabzonkulturturizm.gov.tr, 2017) Beypazarı'na ise *ahilik yoluyla kazandırılmıştır.* (www.beypazarı.bel.tr, 2017) (...) 20. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Beypazarı'nda uygulanmaya başlanmış ve benimsenmiştir. Bugün ise terk edilen diğer tekniklerin yerini telkâri tekniği almış ve gelişmiş durumdadır. (Güldür, 2016: 157)

Arşiv belgeleri incelendiğinde, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Darphane (C..DRB) H-06-11-1246 (M-27-11-1830) tarihli belgede "*Mühimmat-ı Harbiye Sabık Nazırı Arif Bey marifetiyle yeniden yapılmakta olan Otağ-ı Hümayun'un hitamında eski Otağ-ı Hümayun işe yaramayacağından som, kılaktan ve telkari hıyam ve mefruşatının Darphane'ye teslim edilerek çadır ve mühimmatı ambarına masraf kaydı.*" ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (HR.SFR.04) M-26-10-1905 tarihli belgede "*Müteferrik Muharrerat: Pirlepe Redif Taburu Katip Muavini Mehmed Sadullah Efendi'nin Ruscuk'ta Karaali Mahallesi'nde Dava Vekili Raşid Efendi'nin kızına nişan için verdiği altınlarla Trabzon işi gümüş telkari kemerin istirdadı talebi.*" bilgilerine ulaşılmaktadır. Bu bilgilerden hareketle telkârînin hem süslemede kullanılması hem de nişan hediyesi olarak verilmesi; Osmanlı'da gelenek içinde yerinin olduğunu gösterdiği gibi telkâri ve telkâri ustalarının eskiden beri Türklerin ve diğer ulusların yaşadığı coğrafyalarda varlığını sürdürdüğünü, günlük süs eşyası ve aksesuar olarak kullanılmasının yanı sıra çadırlarda ve kıyafetlerde de kullanıldığını göstermesi

açısından önemlidir. Bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılması, dünyanın birçok ülkesinde telkâri ürünleriyle karşılaşılması ve süslemecilikte bir yerinin olması telkârının önemli bir kültürel değer olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada 01.0055 envanter numarasıyla Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri Listesine giren telkâri ile ilgili olarak Beypazarı'ndaki telkâri sanatı geleneği, usta-çırak ilişkisindeki son durumu ile geleneğin korunması, aktarımı ve de sürdürülebilirliği konuları ele alınmıştır.

1. Beypazarı'nda Telkâri Sanatı Geleneği ve Usta- Çırak İlişkisinin Günümüzdeki Durumu

Ankara'nın 100 km. batısında İpek Yolu güzergâhında yer alan Beypazarı ilçesi telkâri sanatında olduğu gibi birçok geleneksel kültürü yaşatması, tanıtması ve geleneği üretime dönüştürüp bundan dönüt sağlamasıyla kültürel anlamda önemli bir konumdadır. Kendine özgü bir yapısı olan ahşap evleri, yöresel ürünleri ve halen yaşattıkları geleneksel uygulamalarıyla yaşayan müzedir denilebilir.

Beypazarı'nın merkezinde yer alan Gümüşçüler Çarşısı, önemli kültürel ve ticari mekânlardan biridir. Yöresel motiflerin hâkim olduğu ve döküm işçiliğinin yanında halen el işçiliği ile üretilen telkâri ürünleriyle geleneği sürdüren ve aktaran kültürel bir mekân olarak ticaret ve turizm sektörleri için bir cazibe merkezidir. Telkâri sanatı ustaları burada kendi ustalarından öğrendikleri biçimde el işçiliğini sürdürmeye ve çırak yetiştirmeye devam ederek bu sanatın sonraki kuşaklara aktarımını sağlamaktadırlar.

Telkâri sanatı, irili ufaklı yaklaşık yüz gümüş ve altın atölyesinin bulunduğu Beypazarı'nda otuzun üzerinde usta, yüzün üzerinde kalfa ve çırakla sürdürülmektedir. Usta-çırak ilişkisi ile sürdürülen ve kuşaktan kuşağa aktarılan bu sanatın ulaşılabilinen ve yaşayan ustalarından bazıları Halil Güneş, Hüseyin Çiftçi, İdris Demir, Mesut Orbay, Murat Serik, Talat Cam, Ömer Gürbüz, Yücel Tekin ve Abdullah Güneş, Mustafa Çimen, İsmail Akbay ve Alaattin Pekşen'dir. Telkâri ustalığına devam etmeyen ustalardan ise ulaşılabilinen eski telkâri ustası İbrahim Keleşoğlu'dur. Telkâri ustalığına devam eden bu ustaların seçilme sebebi, hem usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş hem de kendileri de çırak yetiştirmiş gelenek taşıyıcıları olmalarıdır. Ayrıca görüşülen telkâri ustaları içinde Kültür ve Turizm Bakanlığı Geleneksel El Sanatları sanatçısı unvanına sahip telkâri ustası da bulunmaktadır. Bu ustalar, atölyelerinde telkâri imalatı yapmakta ve işledikleri telkâri ürünlerini yine kendi gümüş ve altın dükkânlarında alıcılara sunmaktadırlar. Beypazarı telkâriciliğini yurt içi ve yurt dışına tanıtmak amaçlı ulusal ya da uluslararası festivallerde stant açan ustalar, el işçiliği ürünlerini ilgililer ile buluşturmaktadırlar. Hatta Mardin'e ve Trabzon'a, İstanbul'a ve birçok şehre telkâri ürünlerinin satışını yapmaktadırlar.

Beypazarı'nda telkâri geleneğini yaşatan ustalar ile yapılan görüşmelerde, telkâri sanatının ne olduğuna, geleneğin yörede ne zamandan beri var olduğuna ve nasıl geliştiğine, nasıl sürdürüldüğü ve aktarıldığına, ustalarının kim olduğuna, kaç yıldır ve niçin telkâri sanatını icra ettiklerine, şimdiki telkâri ustaları ile geçmişte bilinen telkâri ustalarının aslen nereli olduklarına dair bilgiler derlenmiştir.

Kaynak kişilerden Beypazarı'nın yerlisi olan İsmail Akbay, dokuz yaşındayken Rıza Eras'ın yanında telkâri çırağı olarak başladığını ifade etmiştir. Şu an hayatta olmayan ustası Rıza Eras da aslen Beypazarı'nın yerlisidir. Akbay, ustası Rıza Eras'ın telkâri sanatını kimden öğrendiğini bilmemektedir. Hem ustasından öğrendiği modelleri işleyerek hem de kendisi modeller oluşturarak altmış yıldır bu mesleğin içinde olan Akbay'ın yetiştirdiği otuzun üzerindeki çırağın hepsi usta olmuştur. Usta- çırak ilişkisiyle yetişen bu telkâri ustalarından çoğunun kendi atölye ve dükkânlarını açtığını ve de çarşının çoğunun kendi yetiştirdiği çırakların usta olmasından sonra onların yanında yetişip usta olanlardan oluştuğunu ifade etmiştir. Ayrıca yetiştirdiği çıraklardan İstanbul Kapalı Çarşı'da telkâri sanatını icra eden ustalar da vardır. Örneğin; Bilal Keleşoğlu, Akbay'ın yanında altı sene çalışmış olan ve şu an İstanbul'da gümüş sektöründe toptancılık da yapan ustalardandır. İsmail Akbay'ın kardeşinin yanında yetişen ustalardan Abdullah Güneş ve Akbay'ın yetiştirdiği Mustafa Çimen ise Akbay Kuyumculuk'ta çıraklıktan beri çalışmaya devam eden ustalardır. Beypazarı'nın yerlisi olan Mustafa Çimen, eskiden ilkokulu bitirince çocukların genellikle bir sanat, meslek dalına gönderildiğini ve Beypazarı'nda da en çok tercih edilen mesleğin telkâri işlemeciliği olmasından dolayı ailesi tarafından bu sanatta çırak olarak başlatıldığını ifade etmiştir. Çimen, otuz iki yıldır hem ustası İsmail Akbay'dan öğrendiği hem de kendi oluşturduğu modellerle telkâri ürünleri yapmaktadır.

Bir diğer kaynak kişi Beypazarı'nın yerlisi olan Ahi Gümüş'ün sahibi Halil Güneş'tir. Ustası ise ağabeyi Abdullah Güneş'tir. Ağabeyi Abdullah Güneş'in yanında telkâriyi öğrenmeye başlayan Güneş, askerden geldikten sonra ağabeyiyle birlikte kendi işyerlerini açtıklarını, 1984'ten beri telkâri ustası olarak çalıştığını ifade etmiştir. Abdullah Güneş'in ustası ise yine Beypazarı'nın yerlisi olan Kemal Işık'tır; ancak Kemal Işık'ın ustasının kim olduğunu bilmediklerini ifade etmiştir. Halil Güneş, eskiden çırak yetiştirmiş; fakat şu an atölyesinde çalışanların hepsi ustadır ve çırak yoktur. Bu telkâri ustaları; Hüseyin Çiftçi, İdris Demir, Mesut Orbay, Murat Serik, Talat Cam, Ömer Gürbüz ve Yücel Tekin'dir ve hepsi Beypazarı'nın yerlisidir.

Atölyede görüşülen telkâri ustalarından biri olan Mesut Orbay'ın ustası Halil Güneş'tir ve Hali Güneş aynı zamanda Orbay'ın kayınbabasıdır. Orbay, Beypazarı'nda en geçerli mesleklerden birinin telkâricilik olmasından dolayı on beş yaşında telkâri çırağı olarak mesleğe başlamıştır ve şu an usta olarak çalışmaya devam etmektedir. Son yıllarda ise çırak olarak kimse gelmediği için hiç çırak yetiştmediğini ifade etmiştir.

Görüşülen diğer telkâri ustası Ömer Gürbüz ise ailece telkâri ürünleri işleme ve işletmeciliğinin içinde oldukları için yirmili yaşlarda okulu bitince telkâri çırağı olarak başlamıştır. Ustası ağabeyidir ve aynı zamanda Halil Güneş'in yeğenidir. Mesut Orbay gibi o da son yıllarda çirak olarak kimse gelmediği için çirak yetiştiremediklerini, atölyedeki herkesin usta olduğunu ifade etmiştir. Ömer Gürbüz aynı zamanda telkâri dalında Kültür ve Turizm Bakanlığı Geleneksel El Sanatları sanatçısıdır.

Yörede ustası zamanında ya da öncesinde Beypazarı'nın yerlisi olmayıp telkâri ürünleri yapan ustanın olup olmadığı, varsa Beypazarı telkâri ustalarının o kişinin yanında çirak olarak çalışıp çalışmadığı sorulduğunda ise;

İsmail Akbay, ustasının zamanında Beypazarı'nda Agop isminde döküm işleri yapan bir gayrimüslim ustanın yaşadığını duyduğunu, kendisinin bu ustayı hiç görmediğini ve Agop'un ailesinin bugün Beypazarı'nda yaşamadığını, ustası Rıza Eras'ın adı geçen bu ustanın yanında hiç çirak olmadığını bildiğini, zaten Eras'ın da o zamanlar telkâri ustası olduğunu söylemiştir. Hatta ustası Rıza Eras'ın İsmail Akbay'a telkâri örnekleri gösterirken "Bu Agop'un işi" şeklinde söylediğini çünkü ustaların yapılan işin kimin tarzı, işleyiş biçimi olduğunu bildiklerini ifade etmiştir. İsmail Akbay ve telkâri ustası olarak yetişmeyen ama işletmenin başında duran oğlu Ali Akbay, 1864'lü yıllarda Agop ustanın yanında kalfa olarak çalıştığını duydukları İkrâm Usta'nın yapmış olduğu ortalama 150 yıllık altın bir kemeri Akbay Kuyumcuk'ta muhafaza ettiklerini söyleyip göstermişlerdir. 14 ayar altından yapılmış, 120 gram ağırlığında olan bu kemerin kendilerine bir vasiyet ile geldiğini, 2014 yılında satın aldıklarını, vasiyete uygun bir alıcı olmazsa kesinlikle kemeri satmayacaklarını ve aile olarak saklayacaklarını belirtmişlerdir. Anlatmış oldukları kemerin hikâyesi ise kısaca şu şekildedir:

Beypazarı'nın yerlilerinden olan tiftik tüccarı Dökme Efendi'nin kızı Nuriye, Karakaşzadeler ile evlendirilir. Evlilik hediyesi olarak yeşil kadife üzerine gümüş işlemeli bindallı, gümüş takunya, altın işlemeli çerçeve, gümüş kemer ve İkrâm Usta tarafından yapıldığı söylenen altın kemer hediye edilir. Yıllar sonra Nuriye'nin oğlu Burhan, Amerikalı bir kişi ile evlenir. Evlenirken gelenek gereği bu takıları gelinine kaynanası Nuriye tarafından verilir. Amerika'da yaşayan Burhan Karakaş tarafından bu takılar yıllarca korunur. Yıllar sonra, kız kardeşinin kızına bu takıları alıp Beypazarı'na götürmesini ve değerini bilecek Beypazarı'nın yerlisi ailelere vermesini, onların üzerinde yaşamaya devam etmesini istediğini söyler. Yeğeni, dayısının vasiyeti üzerine Amerikalı yengesine takılan takıların tamamını Beypazarı'na getirir. Beypazarı'nın yerlisi olan Hüsnü Bayramoğlu'ndan takıların verileceği ailelerin seçimi için aracılık etmesini ister. Bunun sonucunda Nuriye'nin kızı Gülsüm'de gümüş takunya kalır. Hüsnü Bayramoğlu'nun eşi Güzin gümüş kemeri, Hamret Hanım altın işlemeli çevreyi, Ali Sert'in eşi gümüş işlemeli bindallıyı satın alır. Altın kemerin değerini verecek aile bulunamadığı için değeri üzerinden vasiyete uygun bir kişiye satılmak üzere İsmail Akbay satın alır. Akbay

ailesinin vermiş olduğu bu bilgiler doğrultusunda Beypazarı'nda 1800'lü yılların sonunda gayrimüslim sadece bir usta ile onun yanında Beypazarı'nın yerlisi olan bir kalfanın varlığı söz konusudur; ancak Beypazarı'nın yerlisi telkâri ustalarının da o zamanlar zaten bu sanatı usta olarak devam ettirdiklerini bildiklerini, bu ustanın ve daha sonra kalfasının çırak yetiştirdiklerini duymadıklarını da ifade etmişlerdir. Usta-çırak geleneği yoluyla devam eden bir meslek olduğu için genelde herkesin birbirinin ustasını ve çırağını bildiğini eklemişlerdir. Mustafa Çimen, Hüseyin Güneş, Mesut Orbay ve Ömer Gürbüz de -Akbağlar'ın da ifade ettiği gibi-zamanında bir gayrimüslim ustanın yaşadığını duyduklarını, tanıdıkları eski ustalardan birinin ya da birilerinin onun yanında çırak olarak çalıştığını duymadıklarını, bugün o kişinin ailesinden kimsenin yörede yaşamadığını, hakkında bilgi sahibi olmadıklarını söylemişlerdir. Dolayısıyla yöredeki son telkâri ustalarından olan kaynak kişiler, eski ve kendileri gibi yeni telkâri ustalarının hepsinin Beypazarı'nın yerlisi olduklarını ve yine yörenin ustalarından bu mesleği öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

Son yıllara kadar telkârinin asıl merkezinin Mardin olduğu ve çoğunlukla yöredeki Süryani ustaların bu mesleği icra ettikleri bilinirken Beypazarı'nda bu sanatın nasıl bu kadar geliştiği ve günümüzde telkâri ve gümüş işlemeciliğiyle ilçenin adını nasıl bu kadar duyurduğu sorulduğunda;

İsmail Akbay, telkârinin Beypazarı'nda yeni olmadığını, hatta yaşasaydı ustası Rıza Eras'ın bugün ortalama yüz on yaşlarında olacağını ve dolayısıyla yüz yılı aşkın süredir Beypazarı'nda var olan telkâri sanatının reklam ve turizmin etkisiyle Beypazarı ile birlikte geniş kitlelere ulaştırıldığını, hatta Mardin, Trabzon, İstanbul gibi birçok şehre Beypazarı'ndan telkâri ürünlerini gönderildiğini ifade etmiştir. Hüseyin Güneş ise; 1986'lardan sonra o zamanki Belediye Başkanının başlatmış olduğu reklamlar ve son yıllardaki Beypazarı'na yönelik oluşturulan kültür ve turizm ile ilgili projelerin etkisiyle yörede yüz yılı aşkın var olan telkâriciliğin duyurulduğu ve sonucunda da talebin artmasıyla farklı modellerde daha fazla telkâri işlemeye başladıklarının bilgisini vermiştir.

Mardin, Trabzon gibi zaten telkâri sanatı ve ustaları ile bilinen illere niçin Beypazarı'nda işlenen telkâri ürünlerin gönderildiği sorulduğunda;

İsmail Akbay ve Mustafa Çimen; Mardin'deki ustaların İstanbul'a göç etmesinden dolayı yörede kalan bildikleri 2-3 usta olduğunun ve ustaların az ama talebin çok olmasından dolayı telkâri ürünlerin Beypazarı'nda ustalar tarafından yapıp gönderildiğinin; Trabzon'a ise kemer tokası gibi parça ürünler gönderildiğinin bilgisini vermişlerdir. Hüseyin Güneş, Mesut Orbay ve Ömer Gürbüz ise, Mardin'deki ustaların birçoğunun İstanbul'a ya da yurtdışına göç etmesinden dolayı artık yörede eskisi gibi çok telkâri ustası kalmadığı için Beypazarı'ndan gönderildiğini söylemişlerdir. Beypazarı'nda telkâri ustası ve yapılan işin fazla olmasından dolayı Beypazarı'nın merkez haline geldiğini ve modellerin çoğalarak

telkârının daha da geliştiğini ifade etmişlerdir. Sadece kendi atölyelerinde on beş usta ile çalıştıklarının ve yapılan işleri hem kendi vitrinlerinde hem de Mardin, Trabzon, İstanbul, Diyarbakır başta olmak üzere diğer illere de sattıklarının bilgisini vermişlerdir.

Diğer illere de sipariş üzerine iş yaptıkları için Beypazarı telkârisi ile Mardin ve Trabzon gibi diğer illerde yapılan telkâriler arasında fark olup olmadığı, fark varsa gönderilen yöreye özgü telkârî işçiliği mi yaptıkları sorulduğunda ise; çok küçük işçilik farkları dışında büyük farklılıkların olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Ek olarak, Beypazarı'nın telkârisinin simgesinin özellikle incili telkârî ve tılsım modellerin olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin; Halil Güneş, Mardin yöresinde daha çok büyük parça ürünler rağbet gördüğü için ürünün çatısının kalın ve telkârisinin ince olduğunu, Beypazarı'nda ise her türlü ürünün talep gördüğünü ama daha çok takı üzerine çalıştıklarını ve dolayısıyla çatıyı ince, dolguyu kalın yaptıklarını; Trabzon'dan ise daha çok kemer tokası istenildiğini ve oraya da bunlardan gönderdiklerini ifade etmiştir. İsmail Akbay ise; kendilerinin daha çok takı gibi küçük parçalar ve incili modeller üzerine çalıştıklarını, döküm yapmadıklarını, hala daha el işçiliği ile üretim yaptıklarını ifade ederek Mardin'e ürün göndermediklerini ama çoğu telkârî ustası arkadaşının gönderdiğini söylemiştir. Kendisi eşiyile birlikte gittiği Mardin gezisinde çoğunlukla Beypazarı telkârî işlerini vitrinlerde gördüğünü, telkârî ustası olduğu için Beypazarı'nda yapıldığını anlayabildiğini ama yine de teyit etmek için sorduğunda Mardin'de yapıldığını söylediklerini ancak kendini tanıttıca ürünlerin Beypazarı'ndan geldiğini ifade ettiklerini aktarmıştır. Beypazarı telkârîsi ile Mardin ve Trabzon telkârîlerini karşılaştırdığında ise Trabzon'daki işçiliğin sadece o yöreye ait modeller için uygulandığını, kazaziye örmesi ile hasır örmesinin yöreye özgü olduğunu belirtmiştir. Mardin'de ise telkârî sanatının geçmişte Süryani ustalar tarafından yapıldığını, şu an hayattaysa kendisinin bildiği 70-80 yaşlarında el işçiliği yapan adını hatırlayamadığı bir ustanın olduğu bilgisini vermiştir. Ek olarak, "kişniş" adı verilen işin sadece el işçiliği ile yapılıp Beypazarı'ndan Mardin'e gönderildiğini, el işçiliğiyle yapılan ürünler uzun zaman aldığından dolayı alınan siparişleri yetiştirmek mümkün olmadığı için Beypazarı dışına gönderim yapan atölyelerin çoğunun döküm telkârî yapmaya başladığını ve el işçiliğinin de artık bitmek üzere olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca çarşıda neredeyse tamamen el işçiliği ile ürün yapan kendisi ve yanındaki ustalarla birlikte aynı zamanda model tasarımcısı da olan Alaattin Pekşen'in kaldığını söylemiştir.

Kaynak kişilerin vermiş olduğu bu bilgilerden hareketle Beypazarı, artık günümüzde hem telkârî sanatının geleneksel biçimde devamlılığını sağlayan hem de birçok şehre, başta Mardin ve İstanbul olmak üzere, yörede yapılan telkârî ürünlerini gönderen ana merkez olarak karşımıza çıkmaktadır denilebilir.

Telkârî sanatının ve usta-çırak ilişkisinin günümüzdeki durumunun yanı sıra kaynak kişilerden telkârî işçiliği ile ilgili derlenen bilgilere göre; telkârî,

Beypazarı'nda küçük atölyelerde yapılmaktadır. Vitrin satışı yapanların aynı zamanda imalat atölyesi vardır. Buralarda hem altından hem de gümüşten telkâri takıları yapılmaktadır; ancak altın pahalı olduğu için gümüş daha çok talep edilmektedir. Yörede gümüş olmadığı için eskiden beri külçeler halinde İstanbul'dan satın alınmakta ve yörede işlenmektedir. Gümüş telkâri yapımında gümüş, ısıtılan ateş tuğlasında akkor haline gelince şile denilen kalıplara ince çubuklar halinde döküldükten sonra çıkartılarak tavlanıp yumuşatılarak tel silindirinde yassı bir hale getirilir. Hadde denilen aletle de bu yassı tel inceltirilip yuvarlaklaştırılır. Önceden çizimi yapılmış modeli ortaya çıkarmak için işlemeye başlanılır. Telkâri sanatı ile üretilen tüm ürünlerde dörtlü model uygulanır. Öncelik çatı yani iskelet oluşturulup daha önceki işlemlerde inceltirilip yuvarlak haline getirilen teller ile bu çatı doldurup teller birbirine kaynatılır. Bu yöntemle çeşitli süs eşyaları ya da takılar her zevk ve modele göre atölyede işlenir.

Günümüzde takının yanı sıra turizm ile birlikte telkâri işçiliğiyle yapılan süs ve hediyelik eşya çeşitleri de fazlaşmıştır. Süs ve hediyelik eşyalarda büyük parçalardan oluşan takı sandıkları, kahve ve fincan setleri, tepsiler, çerçeve gibi ürünler ön plana çıkmaktadır.

Resim 1: Telkâri Gümüş Fincan Seti

Resim 2: Telkâri Gümüş Çanta

Takılardan ise en çok küpe, bilezik, yüzük, kolye, kemer ve yöreye özgü olan tılsım talep görmektedir. Bilezik, küpe, kolye ve kolye uçları artık el işçiliği ya da döküm olarak daha fazla çeşide sahiptir. Kemerlerde de durum aynıdır; fakat el işçiliğiyle yapılan kemerler ile döküm kemerler birbirinden farklıdır. El işçiliği ürünü olan kemerler parçalı ve hafiftir, toka kısımları ise isteğe göre ve daha yoğun işlenebilir. “Tılsım” adı verilen Beypazarı yöresine ait olan kolye ucu ise ustaların ürettiği özel takılardandır. İsmail Akbay, ustası Rıza Eras’ın tılsımlara eski yazı ile dua işlediğini, ancak kendisinin ve yetiştirdiği çırakların tılsımlara yazı yazmadığını, Halil Güneş, Mesut Orbay, Ömer Gürbüz ve atölyedeki diğer ustalar da yaptıkları tılsımların üstüne dua gibi yazıları kendilerinin yazamadıklarını, sadece istenilen bir yazı olursa bilgisayardan çıktısını alıp yazdıklarını belirtmişlerdir. Ustaların aktardığı bilgilere göre: Tılsım, Beypazarı’na özgü olan önemli bir takıdır ve tamamen el işçiliğiyle yapılır. Geçmişte daha çok altından yapılan tılsım günümüzde hem altının yanı sıra gümüşten de yapılmaktadır. Takan kişiyi kötülüklerden koruyacağına inanıldığı için Tılsımın üzerine kutsal isimler, ayetler yazılır. Geçmişte tılsım üzerine en çok yazılanlar ise Nazar Duası, Ayet-el Kürsi, Yedi Uyuyanlar’ın isimleridir. Tılsım; evliliğin tüm kötülüklerden uzak, varsa büyülerin bozulması, huzur içinde sürmesi için düğün öncesi kaynana tarafından gelene takılır. Hem maddi hem de manevi değere sahip olan bu takı türü kuşaktan kuşağa hediyeleşme yoluyla süregelirken üretimi de usta-çırak ilişkisi ile sağlanmıştır.

Resim 3: Telkâri Altın ve İncili Set Takımı/ Küpe-Kolye-Yüzük Örnekleri

Resim 4: Telkâri Gümüş Set Takımı/Küpe-Kolye-Yüzük Örnekleri

Resim 5: Telkâri Altın İncili Bilezik Örneği

Resim 6: Telkâri Kolye Çerçeve Örnekleri

Resim 7: Telkâri Altın İncili Tılsım ve Sade Tılsım Örnekleri

Resim 8: Telkâri Gümüş İncili Tılsım Örneği

Resim 9: Yaklaşık 150 Yıllık Olduğu ve İkrâm Usta Tarafından Yapıldığı İfade Edilen Telkâri Altın Kemer

Resim 10: Kadınların Başlarında Aksesuar Olarak Kullandığı Gümüş Tepelik

Genel olarak değerlendirildiğinde; telkârîde merkez haline gelen Beypazarı'nda telkârî ustaları, ürettiği modelleri ustalarından öğrendiği biçimde işlemekle beraber, hayal güçleriyle de sayısız çeşitte telkârî ürünü meydana getirmektedirler. Kaynak kişilerden çoğu ve yöredeki diğer telkârî ustaları artık eskisinden farklı olarak el işçiliğinin yanında döküm yöntemiyle de takılar imal etmektedirler.

Döküm işlemi bir nevi fabrikasyon üretime geçiştir. Döküm yöntemiyle aksesuar yapımının daha hızlı ve pratik olması, bu biçimde üretimin daha çok çeşide olanak sağlaması ve diğer illerden çok fazla telkâri siparişi gelmesi gibi etkenler yavaş yavaş el işçiliğinin terk edilip döküm telkâri ürünlerinin fazlalaşmasının nedenlerinden biri olmuştur. Böylece döküm yönteminin kullanımıyla seri üretime geçilmiş ve alıcıların talepleri daha hızlı bir biçimde karşılanır olmuştur. Buna rağmen telkâri el işçiliği de müşteriler tarafından yoğun talep görmekte ve isteğe göre özel üretimler de yapılmaktadır.

Kaynak kişilerin hepsi usta-çırak ilişkisi ve geleneğin devamlılığı konusunda ise; artık gençlerin zorunlu eğitimden dolayı ilkokul, ortaokul ve lise eğitimini tamamlayıp yanlarına geldiklerini, bunun da bu mesleğin ve geleneğin aktarımı, öğrenimi için çok geç bir yaş olduğunun bilgisini vermişlerdir. Dolayısıyla artık ne ustalar bu gençlere telkâri sanatını öğretebilmekte ne de bu gençler öğrenmeye yönelik bir heves ve sabır içinde olmaktadır. Belli bir yaş sınırını aşmış olan gençlerin artık meslek öğrenme amacıyla değil de geçimlerini sağlama ve para kazanma kaygısıyla yanlarına geldiğini ifade eden kaynak kişiler, mesleğin aktarımının uğradığı sekteye zorunlu örgün eğitimin yanı sıra bir neden olarak bu gibi ekonomik durumları da eklemektedirler. Ayrıca Beypazarı Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Programı'ndaki öğrencilerin ise daha çok tasarım üzerine çalıştıklarını, mezun olduktan sonra belli başlı firmalarda tasarımcı olarak çalışmaya başladıklarını, telkâri sanatını usta-çırak ilişkisi açısından geleneksel olarak sürdürmenin böylece mümkün olmadığını, hâlihazırda Beypazarı'nda sürdürülmekte olan telkâri sanatında usta ve çırakların alt yaş sınırı ortalamasının otuz beş olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, usta- çırak ilişkisiyle geçmişten günümüze aktarılan bugün de “usta insanlar” tarafından sürdürülen telkâri sanatının ustaları kendilerinin bu sanatın son temsilcileri olduklarını ve artık yeni ustalar yetişmediğini söylemekle birlikte sanatın sürdürülebilirliği ve gelecekteki durumuyla ilgili de endişe duyduklarını belirtmektedirler.

Telkâri ustalığına devam eden kaynak kişilerin dışında görüşülen on üç yaşında çırak olarak başlayıp sekiz yıl çalıştıktan sonra telkâri ustalığını bırakan İbrahim Keleşoğlu ise, ekonomik sebeplerden ve daha sonraları da Uzakdoğu pazarı ile rekabet edemedikleri için kendisi gibi birçok ustanın mesleği bırakarak şu an başka iş kollarında çalıştıklarını belirtmiştir. Ellerinin daha ince ve küçük olmasından dolayı ürünleri gram olarak daha hafif işleyebildikleri için genelde Uzakdoğulu kadınlara telkâri ürünlerinin yaptırılıp Türkiye piyasasına sunulduğunu ve de Uzakdoğu'da iş gücü Türkiye'ye göre ucuz olduğu için ucuza mal edilen bu ürünlerden büyük ölçüde etkilendiklerini ifade eden eski telkâri ustası, mesleği bırakmış olsa da içinde telkâri ustalığına dönme isteğinin olduğunu belirtmiştir. Usta-çırak ilişkisinin ve el işçiliğiyle telkâri ürünleri yapan ustaların kalmaması tehlikesinin yanı sıra Uzakdoğu telkâri ürünlerinin Türkiye iç piyasasında oluşturmakta olduğu tehlikelere dikkat çekmiştir.

Sonuç

Beypazarı ilçesi telkâri sanatı ile üretilmiş altın ve gümüş aksesuarlarıyla geleneği yaşatan bir kültür ortamı olmakla birlikte günümüzde telkâri ve ustalarının merkezi konumuna gelmiştir.

Beypazarı'ndaki bu kültür ortamı ve burada işlenen telkâriler hakkında birçok çalışma mevcuttur. Örneğin; Pelin Demirtaş'ın "Takı Kültürü ve Tasarımı Üzerine Bir Araştırma", Mehmet Fatih Özdemir'in "Beypazarı Telkâri İşlemeciliği ve Takı Örneklerinin İncelenmesi", Fatma Yılmaz'ın "Beypazarı Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Programının İncelenmesi", Şirin Yılmaz'ın "Beypazarı'nda Maden Sanatı" adıyla yaptıkları yüksek lisans tezleri ile Mustafa Arlı'nın "Beypazarı'nda Telkâri Üzerinde Bir Araştırma", Dilek Hocaoğlu'nun "Beypazarı'nın Kültürel Mirasa Dayalı Kentsel Markalaşmasında Tasarımın Rolü", Mediha Güler ve Meral Büyükyazıcı'nın "Beypazarı Takılarında Tılsımın Folklor Açısından İncelenmesi" Gülhan Güldür'ün "Beypazarı Yöresi Kuyumculuk Sanatı" makale ve yayınlarından vb. birçok çalışmadan telkâri ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu ve bunun gibi çalışmalar önemlidir; ancak telkâri Sanatı ve ustaları kültürün korunması ve aktarımı bağlamında da ele alınmalıdır.

Beypazarı telkâri ürünlerinin satışının hayata geçirilen turizm ve kültüre yönelik çalışmalarla birlikte şu anda hak ettiği yerde olduğu düşünülmeyle birlikte, telkâri sanatı ile uğraşan ustaların alt yaş sınırı ortalamasının otuz beş olduğu göz önünde bulundurulduğunda telkâri sanatının bir sonraki kuşağa aktarılabilmesi riski görmektedir. Geçmişte usta- çırak ilişkisinin çok küçük yaşlarda başladığı bu gibi mesleklerde günümüzde zorunlu eğitim ve ekonomik nedenlerden dolayı bir kuşak sonra telkâri sanatının geleneksel olarak Mardin'de olduğu gibi Beypazarı'nda da devam ettirilememesi söz konusu olacaktır.

Tıpkı kıyafetlerde olduğu gibi aksesuarlarda da geleneksel doku, yapı ve motifler söz konusudur. Sanayileşme ile birlikte elle üretim giyim ve aksesuar sektöründe de yerini fabrikasyon üretime bırakmaktadır. Fabrikalaşmayla birlikte geleneksellik korunamazsa tek tipleşme problemi ortaya çıkmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir olması, tek tipleşmenin önüne geçilmesi için UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Yaşayan İnsan Hazine Sistemi, kültür ürünlerinin aktarım sürecinin sektöre uğraması riskine karşı kültürü ve kültürü üretenleri koruma kapsamına almayı amaçlamıştır. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi taraf devletlerden kültürel mirasın eğitim yoluyla aktarılmasını istemiştir. Aynı zamanda bu devletlere sürekliliğin sağlanması için gerekli tedbirleri alma sorumluluğunu yüklemiştir.

UNESCO Yaşayan İnsan Hazine Sistemi Ulusal Sistemlerini Kurma Yönergesi'nin giriş bölümünün tanımlar alt başlığında verilen tanıma göre; "Yaşayan İnsan Hazine Sistemi, Somut olmayan kültürel mirasın spesifik elemanlarını yeniden yaratmak veya yorumlamak açısından gerekli bilgi ve becerilere yüksek

düzeyde sahip kişilerdir” (Oğuz, 2008: 7) Bu bağlamda, bahsi geçen Mardin, Trabzon ve Beypazarı'nda geleneğin taşıyıcısı konumunda az sayıda olan telkâri ustaları yaşayan insan hazinesi olma niteliğine sahip kişilerdir. Yaşayan İnsan Hazinesi sistemi, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı artık çırak bulmakta zorlandıklarını ifade eden Beypazarı telkâri ustaları ile yeterli usta ve çırak kalmadığı için telkâri ürünlerini Beypazarı'ndan sipariş eden Mardin ve diğer illerdeki ustalar için çözüm üretebilecek bir platformdur diyebiliriz. Bu sistemin uygulanması, son yıllardaki kültür ve turizm çalışmalarının da etkisiyle merkez haline gelmiş olan Beypazarı'nda telkârinin kullanımı, yapım aşamaları ve aktarım sürecinin korunmasını sağlayacaktır. Böylece somut olmayan kültürel mirasın bir parçası olan telkâri yapımı, usta çırak ilişkisiyle kuşaktan kuşağa aktararak kültürün sürekliliği sağlanabilecektir. Bunlar göz önüne alınarak telkâri sanatının gelenekselliğinin sürdürülebilirliği için daha fazla çalışma yapılabilir.

Kaynak Kişiler

1. İsmail Akbay
Doğum Tarihi: 1951
Doğum Yeri: Beypazarı
Eğitim durumu: İlkokul
 2. Ali Akbay
Doğum Tarihi: 1972
Doğum Yeri: Beypazarı
Eğitim durumu: Lise
 3. Mustafa Çimen
Doğum Tarihi: 1973
Doğum Yeri: Beypazarı
Eğitim durumu: İlkokul
 4. Halil Güneş
Doğum Tarihi: 1960
Doğum Yeri: Beypazarı
Eğitim durumu: İlkokul
 5. Mesut Orbay
Doğum Tarihi: 1988
Doğum Yeri: Beypazarı
Eğitim durumu: Lise
 6. Ömer Gürbüz
Doğum Tarihi: 1978
Doğum Yeri: Beypazarı
Eğitim durumu: Lise
 7. Hüseyin Çiftçi
Doğum Tarihi: 1965
Doğum Yeri: Beypazarı
 8. İdris Demir
Doğum Tarihi: 1966
Doğum Yeri: Beypazarı
 9. Murat Serik
Doğum Tarihi: 1975
Doğum Yeri: Beypazarı
 10. Talat Cam
Doğum Tarihi: 1975
Doğum Yeri: Beypazarı
 11. Yücel Tekin
Doğum Tarihi: 1966
Doğum Yeri: Beypazarı
 12. İbrahim Keleşoğlu
Doğum Tarihi: 1969
Doğum Yeri: Beypazarı
Şimdiki mesleği: Köftçilik
- Derleme Yeri: Beypazarı /Ankara
Derleme Tarihi: 28- 30 Eylül 2017

Kaynak kişiler Ali Akbay- İsmail Akbay

Kaynak kişi Mustafa Çimen

Kaynak kişilerden Halil Güneş ve diğer telkâri ustaları

Kaynak kişi Ömer Gürbüz ve kaynak kişi Mesut Orbay

Kaynakça

- Arılı, M. (1989), Beypazarı'nda Telkâri Üzerinde Bir Araştırma. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. (M-26-10-1905), Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (Hr.Sfr.04) 396/6.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi.(H-06-11-1246), Cevdet Darphane (C..DRB) 34/1676.
- Demirtaş, P. (1996), “Takı Kültürü ve Tasarımı Üzerine Bir Araştırma”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı.
- Güldür, G. (2016), Beypazarı Yöresi Kuyumculuk Sanatı. TİDSAD, Sayı (9): 156-263. Erişim Tarihi: 28.09.2017, http://www.tidsad.com/Makaleler/220978552_1201%20G%C3%BCIhan%20G%C3%9CLD%C3%9CR.pdf.
- Güler, M., Büyükyazıcı, M. Beypazarı Takılarında Tılsımın Folklor Açısından İncelenmesi. Erişim Tarihi: 20.08.2017, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/G%C3%9CLER-Mediha-B%C3%9CY%C3%9CKYAZICI-Meral-BEYPAZARI-TAKILARINDAN-TILSIMIN-FOLKLOR-A%C3%87ISINDAN-%C4%B0NCELENMES%C4%B0.pdf>.
- http://www.unutulmussanatlar.com/2012/10/telkari-sanat_36.html, Erişim Tarihi: 28.09.2017.
- <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/TR,57719/trabzon-isi-taki-sanati.html>, Erişim Tarihi: 28.09.2017.
- <http://www.beypazari.bel.tr/rehber-6-el-sanatları.html>, Erişim Tarihi: 28.09.2017
- Hocaoğlu, D. (2016), “Beypazarı'nın Kültürel Mirasa Dayalı Kentsel Markalaşmasında Tasarımın Rolü”, Millî Folklor, Sayı (109), 217-232.
- Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi (Paris, 20 Ekim 2005). Erişim Tarihi: 20.08.2017, http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/kulturel_ifadelerin_cesitliliği/SOZLESME.pdf.
- Oğuz, M. Ö.(2009), Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?. Ankara: Geleneksel Yay.
- Oğuz, M. Ö. (2007), UNESCO, Kültür ve Türkiye. Millî Folklor, Sayı (73), 5-11.
- Oğuz, M. Ö. (2008), UNESCO ve Geleneğin Ustaları. Millî Folklor, Sayı (77): 5-9.

- Oğuz, M. Ö.(2008), UNESCO ve İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları. Millî Folklor, Sayı (78): 5-11.
- Özdemir, M. F. (2010), Beypazarı Telkâri İşlemeciliği ve Takı Örneklerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı.
- Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi. Erişim Tarihi: 20.08.2017, http://unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/sokum_bb.pdf
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (17 Ekim 2003), Erişim Tarihi:20.08.2017,http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/SOKM_KORUNMASI.pdf.
- Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin Kılavuz İlkeler. http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/UNESCOYIH.pdf, Erişim Tarihi: 20.08.2017.
- Yılmaz, F. (2008), Beypazarı Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Programının İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı.
- Yılmaz, Ş. (1994), Beypazarı'nda Maden Sanatı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi (Folklor) Anabilim Dalı.
- www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.09.2017.